

Gerócs Péter

Hidegre hangolt hárfahúrok

(Szilasi László: *Szentek hárfája. Magvető, 2010*)

„...a köteg szó alkalmasabbnak tűnik annak jelzésére, hogy a javasolt egybegyűjtésnek szövére, fonásra, kötésre emlékeztető struktúrája van, mely újra szétfutni engedi a különböző fonalakat és a különböző értelmi vonalakat – érvonalakat – egészen úgy, mintha kész lenne abból egy másikat szőni.”
(Jacques Derrida)

„Hatalmas képzelődése széles ismeretek fölött rendelkezik, s eszmegazdagsága oly nagy, hogy azt mintegy pazarolni látszik.”
(Gyulai Pál)

„A regény az érett férfiaság formája; ez azt jelenti, hogy világnak lezárása objektíven nézve valahogy tökéletlen, szubjektíven átélve pedig rezignáció.”
(Lukács György)

A *Szentek hárfája* egy erősen összecsavazott, jól hangolt regény. Vallás, történelem, néplélek, jól kidolgozott figurák megcsillanó arcélei, balladai homály, irodalomtörténeti reflexió, ironia, miszticizmus, ecoi intellektuel-krimi, mészőlyi nyomozás (természetesen az olvasó bevonásával), szövegbe beledolgozott sűrű motivika, ottliki többszólamúság, mitológia és realizmus, deákos műveltség, természettudományos fixáltság, filozófia, feltérképezhetetlenül szövevényes belső referencialálózat, intertextusok, sakkparti-elemzés, kvázi *Jelenések Könyve*-parafrazis, levéltörédek, művészettörténeti értelmezés; minden egyben van ebben a nem túl vastag, de annál összedolgozottabb, nagy horderejű kötetben. Időt álló anyagból edzették, a súlya tetemes. Anyaga annyira kemény, hogy már-már hozzáférhetetlen, legalábbis az elkövetkezendőkben sokan fognak még próbálkozni a felnyitásával.

A regény alapkonceptiója és motorja a krimiszerű hatás. No persze nem valami bagatell sztoriról van szó, bűnügyi kliséről, hanem a történet rejtőzködésének, lassú és illuzórikus feltárulkozásának a legrafináltabb módozatairól. Az olvasó e játék dinamikájában lassan és észrevétlenül vedlik át nyomozóvá, a regény egy megfejtésre váró bizonyítékká, együtt pedig a történelem tanúivá.

A textus a regényírói mesterség teljes arzenáljának felsorakoztatása mellett az olvasó kifárasztásának és jutalmazásának furmányosan kitalált dinamikájával egy érzékeny hermeneutikai

játékszabályt hoz létre. Nota bene, azt is képes elhiteni az olvasóval, hogy a történet kibontakoztatása, felépítése és újbóli dekonstruálása kulminálhat egy regénypoétikai summázatban, és a bűnügy szétszórta mozaikjai végül rendre a helyükre kerülnek. Ez persze illúzió, így a megvezetett olvasó nagy örömmel konstatálhatja mégiscsak-becsapottságát, s a regény visszaveszi tulajdonát, a jól-megalkotottsága által elfedett titkot, amelyet nem óhajt elárulni; nem válik kimondatóvá, befejezhetővé, elvégezhető kalkulussá, mint az Omaszta szellemét üldöző Grynæus Tamás által a földre szórt *mákocská*-, *köles*- és *babszemek*, amelyek megszámlálhatóságukkal a birtokbavétel illúziójával kecsegtetnek.

Ez a regény mindent akar, és hatalmasat markol. Noha párbeszédre sarkall, nőies kacérsággal fordul el minden pillantás elől, amely biztos pontot keres a felületén, vagy netán azonnal vetköztetni akarja.

Három különálló történet, s ezek elbeszélői világítják be a XX. századi magyar történelem sötétlő tereit. A harmad évszázaddal egymást követő elbeszélések szövegeit, melyek erősítik is, és vissza is vonják egymást, egy gyilkosság rejtélyére irányuló nyomozásuk fűzi egybe. A korábban elbeszélőként fellépő figura a másik elbeszélésben szereplővé, olykor mellékszereplővé halványul. Egymás nyomozati anyagaiira úgy bukkannak, mint holmi talált tárgyra, nagy idők távlatából. Az egyes szövegek nagyon különböznek, mégis majdnem minden ponton hitelesek, motiváltak. A szerző szülővárosából gyúrt, pontos névjátszóval megalkotott alföldi középvárosnak, Árpádharagosnak a tereit egyszerre érezzük vidéki város méretűnek, egyszersmind egy egész regény számára belakható fikciós térnek. A cselekmény a város falain belülre szorul, de a térkezelés arányossága mégis a tágasság, nem pedig a bezártság érzetét kelti.

Izgalmas látni, ahogy a szereplők saját történeteik anyagából megformálódnak, olykor kitakarva, átírva egymást, ahogyan a távoli idősíkok egymásba nyílnak, ahogyan a milliányi részlet egy nagy fesztávú szövegben lassan és organikusán a helyére kerül.

A helyzetleírások pontosak, a háttérleírások plasztikusak. A szerző könnyű kézzel írja egybe a dramatikus szituációkat, fokok, s rejt el, majd asszociálja újra a korábban megírt, eladdig érthetetlen történeti szegmenseket. Szilasi nagyszerű dramaturg, sőt, a dramaturgiát képes a tárgyakkal és a nyelvi elemekkel is motiválni. A szerző olyan nagyvonalú, hogy még az ötvenhatos vidéki események tragédiájának nagyszerű ábrázolását is könnyedén élesíti a cselekményhez; olykor háttérbe helyezi, máskor éles fénybe állítja, vagy csak a nyomozás egyik történeti keretfeltételeként, kellékeként utal rá.

Noha külön nem kerestem vendégszövegeket, kellően sokat találtam; a szöveg csurig van kölcsönvett mondatokkal, variációkkal, allúziókkal, amelyek olykor szemet szúrhatnak, máskor beledolgozva a szövegbe, mélyen megbújnak.

Több szellemtörténeti-filozófiai utalás is teret nyer, olykor ki is bomlik egy-egy szituatív probléma álarcaiként, s persze meg-

találni az elmaradhatatlan önreflexiókat, autoreferens játékokat, sőt, a szöveg néhol mintha kontextualizálna is magát a regényirodalomban, illetve a saját recepcióját kezdené meg egy-egy ön-értelmezésével.

Az utolsó előtti elbeszélés [IV. *Kanetti és Omaszta, 1989*] aprócska stiláris fáradékonyágától eltekintve, melyet méltatlan volna részletekbe menően felemlíteni, a szöveg egésze tulajdonképpen hibátlan. Nagyszerűek a nyelvi játékok, a szólam-váltások, vagy az olyasfajta prozódiai lelemények, mint ugyanennek a fejezetnek a szonettikus struktúrát imitáló első két bekezdése (212), vagy Ladik István ellentmondásos figurájának a ténykedése, mely egy közreadott, többször átdolgozott aktából derül ki [III. *Ladik és Béres 1954–1946*], a szem és a száj ikonikus megjelenése, a kulturális utalások cselekményalakító jellege, s nem utolsó sorban a nyelvi teremtőerő, a szürreális befejezés, a halott megelevenedésének és üldöztetésének álomszerű leírása, amely végül egy apokaliptikus víziót tár elénk, és a többi. Nem is igen lehetne felsorakoztatni a regény technikai, ismeretelméleti, stiláris, nyelvi, dramaturgiai erőseit, kellően bemutatni mértéktartó kiegyensúlyozottságát, precizitását.

Mégis és mindezek ellenére valami alapvetés hiányzik.

Nem vagyok az a fajta ember, aki a kákán is csomót keres, mégsem tudom elhallgatni azt a kellemetlen érzésem, amely a regény sokadszori elolvasásával nemhogy gyengült, hanem fokozatosan erősödött. Mindaz a sokadalom, mely a szövegben egészen precíz kiserkesztettséggel kap helyet, egyfajta öncélú elüresedést is eredményez. Csakugyan, mintha a szöveg hihetetlen ereje voltaképpen összecsavazottságából, horroribile dictu magamutogatásából eredne: *lám, ezt is tudom*. Nagyot és sokat akarása, bármennyire összeszerkesztett is a mű, bizony diffúzzá teszi az olvasatot.

Ha azt feltételezem, hogy minden regényben rejtőzködik egy mag, vagy legalábbis valami megragadhatatlan és differenciálhatatlan, mindössze sejtethető nehézkedési középpont, amely konstituálja az olvasatot, s mely jó esetben a kultúra egy leírhatatlan és parafrazeálhatatlan állítmányának státuszára tart igényt, akkor nem juthatok másra, minthogy a jelen regény fő állítmánya a regényirodalom hagyományának megújító szándékára vonatkozik. Szerzővé vedlett teoretikusunk hatalmas koncentrátsággal és mesterségbeli tudással kerülte ki a nagyszerű buktatóit, csiszolta ki a hibákat, s ez lett legfőbb vesztesége, hibája és buktatója: hibátlansága.

Nem vagyok híve az *ad hominem* érvelésnek, ez esetben azonban nem állom meg, hogy megjegyezzem: szerző, bármennyire próbálta elrejtetni irodalomtörténeti-teoretikusai észjárását, s tekintetét a regény szubsztanciális működésére szegezni, fő állítmánya, vagy ha tetszik, tézise megmarad az *irodalmiság* szférájában, s művészi produktuma más alkotásokban, nem pedig egy *saját-valóságban* keresi legfőbb referenciáit. Féltreértés ne essék, nem intertextualizmusról beszélek, hanem a mindent akarás hübriséről, arról, hogy bár a szöveg nem üres nyelvi lé-

tesítményekből tevődik össze, hiszen plasztikus és teremtőerőtől duzzadó, bukása és gyöngesége, amely véleményem szerint egybeesik a bizonyos belső maggal, melynek illik beleízesülnie a kompozícióba, a *Szentek hárfájából* ki lett irtva. Működési módja bár bonyolult, megérthető, látható. Létmódja azonban, keletkezésének teremtő óhaja hiányzik belőle. Mechanizmusát látom és hallok, térképet rajzolhatok róla (s ez a mechanizmus nagyon jól utánozza az organikus működést is!), lélegzetét visszafojtja, vagy tán nincs neki.

Jól megcsináltsága megmarad egy virtuális terepaszton, fikciós játékszabályon belül. Bármennyire túljut a szövegirodalom enerváltságán, bármennyire is visszaadja a mesének a létjogosultságát, az olvasó tekintete mégis valamiként a szerkezet felületére lett komponálva, poentírozott íveire és erős kézzel vajt meredélyeire, így a szöveg egy távoli táj marad, megfosztva minket a bebarangolás kínjától és örömetől.

Azt gondolom, Szilasinak minden tudása megvan ahhoz, hogy egy jelentős művet hozzon létre, azonban a *Szentek hárfája* főként formai truváj marad, Schillerrel élve: ész szív nélkül, amely hideg. De ne legyünk szigorúak: nem annyira hideg ez a szív, csak nem tanult meg dobbanni.

Darvasi Ferenc

A lokálpatriotizmus könyve

(Csabai László: *Szindbád, a detektív. Magvető, 2010*)

Ha nem is rég, de elmúltak már azok az idők, amikor a krimi műfaját gyanakvással kezelték a szépirodalmi munkák ítései. Nem gondolja már senki – remélhetőleg legalábbis –, hogy a detektívtörténeteket le kellene sajnálni. Sőt, mintha ellenkező folyamatok jellemeznék napjainkat. Egyre gazdagabb a vonatkozó szakirodalom, e tekintetben itt és most csupán Bényei Tamás és Benyovszky Krisztián munkáira utalnék, plusz a Kalligram folyóirat 2009. július–augusztusi, krimi-tematikájú számára. De a primer szövegekben sincs hiány. Nem kell hosszasan az emlékezetemben kutatni ahhoz, hogy több izgalmas detektívtörténet is az eszembe jusson az utóbbi évekből. Minden tökéletlensége ellenére nagyon szerettem Tar Sándor *Debrecen Noir*-ját, a kemény krimik világát idéző, brutális, apokaliptikus, a társadalom alsó bugyraiba elkalauzoló *Szürke galambot*. Remek a közelmúltban

elhunyt Békés Pál *A büntárs*, mely krimi is meg nem is, például még csak hagyományos értelemben vett nyomozó sincs benne – de az az alaphelyzet is felettébb érdekes benne, hogy a narrátor-főszereplő rendkívül ellenszenves. Ugyanilyen fontosnak tartom András Sándor *Gyilkosság Alaszkában* című könyvét, ezt a sajátos Sherlock Holmes-átíratot, melynek fejezeteit mindig más és más narrátor beszéli el, s filozófiai, pszichológiai, jelelméleti és kultúr-történeti betétek színesítik. És akkor még nem is olvastam – idáig nem volt rá időm – Kondor Vilmos alkotásait, melyeket, pár recenzióba belepillantva láttam, igen nagyra tart a honi kritika.

A műfaj legújabb magyar terméke Csabai László munkája, a sok szempontból is beszédes címet viselő *Szindbád, a detektív*. Kezdjük először a személynévvel! A nyárligeti nyomozó nevével első blikkre – főleg, ha tudjuk, a kötet szerzője „szintén” nyíregyházi – Krúdy és hőse jut eszünkbe. De mi köze van Krúdy alakjának a krimik világához? – tehetnénk fel a kérdést, mint ahogy bizonyára mindenki el is mormolja ezt magában, mikor először találkozik a könyvvel. Nos, a válasz: nem sok, nagyjából semmi. Ahogy azt Csabai egy a regény eredetét, a Krúdy-hatást firtató kérdésre egy interjúban el is mondta: „Az én irodalmi ízlésem kialakulásához Krúdynak semmi köze. Egyébként ez a kérdés fel sem vetődne, ha nem Magyarországon és Nyíregyházán élnék. Ha Berlinben, Velencében vagy Moszkvában élnék, akkor azt kérdeznék, mi köze lehet az én Szindbádomnak az Ezeregyéjszaka meséinek Szindbádjához. Hisz a történet ott kezdődik.”¹ Mert a sztorinak az csupán az egyik szála, amely hozzávetőleg 1920-tól 1944-ig varázsolja elének a Nyíregyházára rendkívüli módon hasonlító, de azzal persze természetesen nem azonosítható Nyárligetet²; a másik szál Folyóközé (~Mezopotámia), Bagdadé, tehát az *Ezeregyéjszakáé* – a történet szerint ugyanis Csabai Szindbádja hat évig élt itt orvos apjával. Akár modorosnak is tarthatnánk a névadást, ám annak egyszerű magyarázata van. A nyomozó eredeti neve Schiffer Árpád – a Schiffer szó ugyebár hajóst jelent, ezt fordítják le Bagdadban Szindbádra, s aztán ez lesz a ragadványneve már Nyárligetre visszatérve is a felügyelőnek.

És akkor a cím második tagjáról. Szindbád, aki tízéves kora óta detektívtörténeteken élt, arról álmodozott folyton, hogy ő lesz majd a nagy nyárligeti³ detektív. Mikor ezt kezdőként a rendőrségen elmondja Stalker főkapitánynak⁴, az így felel neki, felhívva a figyelmet a krimik és a realitás közti differenciára: „amit azokban [a krimikben] írnak, nem éppen fedik a valóságot. Például nincsenek is detektívek! *Felügyelő*, vagy kifejezetten a munkakörre utalva *nyomozó*, így szerepelünk a nyilvánvalóságban.” (27) Aztán, hiszen egy könyvről és nem a valóságról van szó, pár oldallal odébb, a második fejezet (*félreértés*) nyitányaként így nevezi meg a narrátor Szindbádot: „a nyárligeti detektív” (29). És a szó hagyományos értelmében is detektív ő – már ha a fogalomról az jut eszünkbe, hogy egy detektív nagyon bölcs, okos, megfontolt ember.

Félreértés ne essék, a szerző nem mutatja tökéletesnek hőstét. Bár Szindbád tele van a tradicionális krimikből jól ismert, pozitív nyomozói tulajdonságokkal, azért még nagyon emberi,

tud hibázni is. Egyfelől nagyon körültekintően, logikusan gondolkodik, minden lehetőséget megvizsgál, s közben a megérzéseire is hagyatkozik, sőt, ahogyan azt ma mondanánk (és az ábrázolt/fikcionált korban soha senki nem mondta volna/mondaná): szociálisan érzékeny, empatikus, részvétet érez az esetek, vagy az úgymond akaraton kívül vétkezők iránt. Másrésről ő is esendő, aki, ha például személyesen érintett egy nyomozásban, mint mondjuk a (*privát ügyek*) esetében, képes amatőr hibát vétetni. Nem szuperhős, s ezt egy pillanatig sem állítja a narrátor – ő is ugyanúgy hangos szó nélkül nézi végig az (*a vizit*) című fejezetben, akár az esperes a zsidók menetét a vagonok, a deportálás felé; legfeljebb – az esperessel ellentétben – az étel nem kívánja utána. Kicsit régimódi gondolkodású is a nővel szemben, lásd az alábbi passzust: „Mindent el tudott képzelni egy nőről, csak arra nem számított, hogy értelmes, eredeti gondolat hagyja el annak ajkát. Az ést nem tartotta női dolognak.”⁵ Csabai helyenként bepillantást enged a magányos, egyedül élő nyomozó magánéletébe is – akinek ez a legsebezhetőbb pontja. A detektív egyébként folyton elégedetlen magával (egy gyerekkori trauma

¹ „Két éve folyamatosan csoda történik velem” [Onder Csaba beszélgetése Csabai Lászlóval], <http://avorospostakocsi.comlu.com/2010/06/14/%E2%80%99Eket-eve-folyamatosan-csoda-tortenik-velem%E2%80%99D/>. De Krúdyt azért nem zárhatjuk ki teljesen a „játékból”, hiszen Csabai szövegeinek megszületésében – legalábbis a kiinduláskor – fontos szerepe volt: „Csabai László első Szindbád-novelláját lassan több mint másfél éve hallhattam, olvashattam először a 2008-as nyíregyházi Krúdy-napokon, amikor a Szabolcsi Írók Társaságát, a SZIRT-et felolvasásra kérték a megemlékezés-sorozat alkalmából, s mi megtartottuk *Krúdy-olvasás* című műsorunkat. [...] Akkor született meg e könyv a *Honvéd utcai eset* című írása, melyre a pozsonyi Kalligram folyóirat azonnal lecsapott, így aztán Lacinak újat kellett írnia a helyett A Vörös Postakocsiba ... – ez az újabb írás a könyv *téboly* című fejezete lett. Akkor már látszott, hogy meglelte anyagát: a tisztelgésből önálló világ teremtődött, amelynek szabályait maga alkotja meg, prózapoétikai és tematikai kísérletei fölött biztos kézzel rendelkezik. [...] Csabai László [ezzel a témával] kiapadhatatlan forrást talált.” (Antal Balázs: *A nyárligeti detektív kalandjai élé*, <http://avorospostakocsi.comlu.com/2010/06/11/a-nyarligeti-detektiv-kalandjai-ele/>)

² Ha máshonnan nem, a környező települések említéséből (Oros, Borbánya, Namény, Sóstó, Apagy, Napkony, Pazon, stb.) könnyen be lehetne azonosítani Nyíregyháza városát. (Nem mintha ez különösebben fontos lenne...) Csabai itt ugyanazt az eljárást követi, mint például Grecsó Krisztián a *Tánciskolánál*: a környéki települések nála is az „eredeti nevükön” szerepelnek, csupán Békéscsaba szerepel Tótvárosként, no meg Csongrád Feketevárosként.

³ A *Szindbád, a detektív* – nem nehéz ezt kiolvasni a sorai közül – a lokálpatriotizmus könyve is. Nemcsak arra gondolok most, hogy tele van helytörténeti adalékokkal, de például az ilyen, nagyon is jellemző dolgokra, hogy a főhős nem szimplán egy nagy detektív szeretne lenni, vagy nem, hanem, természetesen azt, egy fővárosi felügyelő, hanem Nyárliget nyomozója – pedig Bagdadban is járt már. Egyébként, hogy egy mindenféle irodalmi szempontot nélkülöző megjegyzést tegyek: én ugyan csupán pár évig éltem Nyíregyházán, de nem is kell ahhoz ott lakni, hogy érezze az ember, ez után a könyv után kicsit jobb érzés lehet például egy helyi polgárnak „nyárligetinek” lennie, és mondjuk végigsétálnia a Hunyadi utcán, vagy bekandikálnia a Takaré-, esetleg a Nyírúzpálot (mellesleg gyönyörű) lépcsőházába.

⁴ Ez a névválasztás viszont már tényleg modoros, mesterkélt! Ráadásul nem kapunk semmiféle magyarázatot rá, miért egyezik a főkapitány neve Tarkovszkij filmjének a címével.

⁵ Persze ha mindez az adott kor szellemisége felől nézzük, és nem a mából, akkor egyáltalán nem kirívó ez a példa, valószínűleg majdnem minden férfi így gondolkodott ekkor – „ráadásul” Szindbád régi szerelme, Eufró példáján éppen arra ébred rá, hogy egy nő is lehet értelmes.

miatt, tehát a szerző pontosan megindokolja, miért, csupán nem lenne tanácsos elárulni itt az okát a könyvet még ezután kezükbe vevő olvasók miatt). Hiába is zár le mások számára teljesen megnyugtató módon egy-egy ügyet, mert úgymond – ahogy azt Stalker mondja neki okítólag – „nálunk a siker ugyancsak viszonylagos” (27), mindig lehetne a nyomozás végeredménye még tökéletesebb, szinte állandóan marad az amúgy jól megoldott ügyből egy-egy nyugtalanító, sikertelenül végigvitt szál.

A kezdetektől az utolsó ügyeiig láthatjuk viszont az újabb és újabb történetekben a detektívet. Ott lehetünk az első nyomozásánál, amikor a főkapitány próbaképpen ráoszt egy pitiáner lopást. Ekkor még, ahogy mindenki tenné, az Akadémián, a rendőriskolában tanultakat mechanikusan alkalmazva igyekszik rendet teremteni Szindbád⁶. És ott vagyunk több mint két évtizeddel később, 1944-ben is, amikor az oroszok bejövetelkor az állami igazságszolgáltatásra nincs már szükség, a katonaság veszi át az ítélkezés jogát, így ebben a szituációban hősünk gyakorlatilag szükségtelen szereplővé válik. De egy-egy sztorin belül is ugrálunk az idősíkok, valamint a helyszínek, Nyárliget és Bagdad között – a két várost mindig egy-egy asszociáció, emlék köti össze. A 14 történetet meg a nyomozó alakja fűzi össze – mellette még leggyakrabban Csonka tűnik fel, aki előbb a mentora, később viszont már csak a helyettese Szindbádnak. Kettejük egyáltalán nem erőltetetten tematizált, csupán mintegy a háttérből többször előbukkanó, természetes rivalizálása a kötet üde színfoltja.

Ha szorgalmas diákok voltunk, azt tanulhattuk az egyetemen, hogy a kortárs „magas irodalmi” krimi legfőképp parodizálja vagy „minimum” ironikus színekkel díszíti a műfajt. Nos, az általam fentebb említett Tar Sándor-, Békés Pál-, András Sándor-könyvek egyike sem tesz így, mint ahogy Csabai Lászlóé sem. Ebben a tekintetben ezek a művek hagyományos krimiknek nevezhetők. Igaz, fel lehetne azt is vetni, hogy talán már túl vagyunk a mindent átható ironia korán – ám ez az egyébként helytálló látás tézis amiatt semmiképp nem lenne szerencsés ebben az esetben, mert a *Szürke galamb* 1996-os, *A büntárs* pedig 2004-es, azokban az években pedig még az ironia a jelenleginél jóval erőteljesebb, sőt, kiemelkedő szerepet töltött be a művekben, a világszemléletben. A *Szindbád, a nyomozó* se nem ironizál, se nem parodizál tehát. Kizárja az irracionális megoldásokat, a metafizikát. Még az elsőre különleges jelenségekre is van később mindig logikus érv, a nyomozó elvet mindenféle hókuszpókuszt, legyen szó régi városi legendákról, szellemekről, vagy bármi hasonlóról. Úgy gondolom, az is fontos adalék, hogy „nem volt nagy templomjáró” (100), és bár ő is a bűn nézőpontjából szemléli a világot, akár az egyház, „soha nem volt bizodalma a nyárligeti templomokhoz” (370). Egyetlen esetben van némi irracionális színezete egy történetnek, amikor (*a fehér város*) zárlatában a narrátor arról beszél, hogy a nyomozó terhétől (a fejezet egy eltitkolt terhességtől – is – szól, melyet abortusz követ) megszabadult város felett az ég könnyezik.

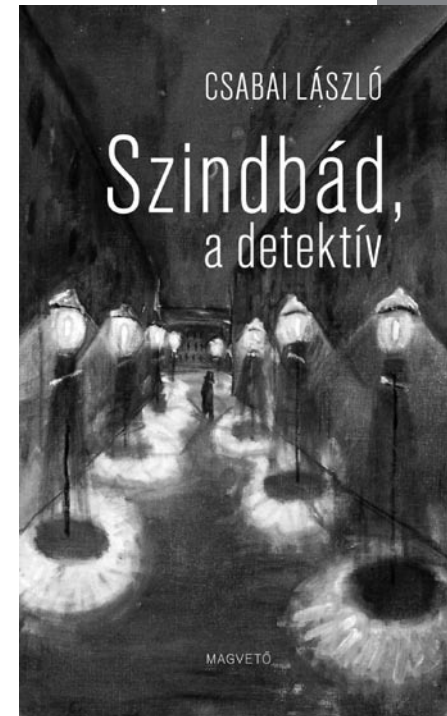
A kötetben előforduló nyomozások nem korlátozódnak egyetlen társadalmi réteg ügyeire vagy egyetlen bűntípusra. Az

alsótól a felső rétegekig, a prostituáltaktól, a csontgyűjtőktől a polgármesterrig, az ügyvédig minden egyes „osztály” megfordul Szindbád előtt. (A felügyelő jellemzően részvételt viseltek az alacsonyabb sorból származókkal szemben, szolidáris, már ha kicsit legalább rászólgálnak.) A bűntények közt pedig az egyszerű lopástól, atyai gyerekveréstől, a szodomita támadástól a részvények eltűnésén, nemi erőszakon, féltékenységi ügyön át egészen a halálesetekig széles a paletta – mindennel van dolgunk, ami csak egy ilyen városban előfordulhat. Sokféle bűnesetről van tehát szó. Izgalmas Csonka és Szindbád párbeszéde arról, lehet-e tipizálni a tetteket, avagy az esetek más milyenek, és ahogy főhősünk mondja: „Ha típusokban gondolkodunk, talán korlátozzuk magunkat. [...] Nem vagyok meggyőződve, hogy minden eset beleillik egy típusba. [...] Egy esetből nem lehet általános következtetést levonni.” (232, 233, 245) A kérdést a narrátor – nagyon helyesen – nem dönti el „felülről”, nyitva hagyja az olvasó számára.

Reflexiókat, metatextusokat a műfajra vonatkozóan is olvashatunk, melyek néhol kissé ironikusak (de hangsúlyozom, a könyvre máskülönbben nem jellemző az ironizálás), például mindjárt a könyv nyitányaként Stalker kijelenti, hogy „nem is való ez a mi munkánk egészséges lelkiütköznek!” (5) Máskor a krimik korabeli társadalmi elfogadottságára, helyesebben megvettségére utalnak a szövegszeletek. A (*félreértés*) című fejezetben például az apa azon akad ki, hogy a fia az árnyékszéken olvas, de még nagyobb a dühe, mikor megtudja, hogy „egy afféle ponyván árult bűnügyi irományt”-t, „szennyfüzet”-et (41). A (*hőseink*)-ben az egyik szereplő a valóság és a detektívtörténetek különbözőségére hívja fel a figyelmet: „Az élet nem kriminovella” (67). Maga az írás is úgy kerül elő (*a fehér város*)-ban, mint haszontalan tevékenység, melyről jobb leszoktatnia a szülőknél gyermeküket: „Tizenöt évesen verseket kezdett küldözgetni valami vásárhelyi lapnak, azonnal eltöltöttük tőle, az írófélek elvégre szegényházban vagy kocsmában végzik.” (76)

Maga az olvasó is a nyomozói szerepkört tölti be itt – ebben a tekintetben, de szinte csak és kizárólag ebben a *Szindbád, a de-*

⁶ Tehát (nemcsak detektív- és helytörténeti, hanem) fejlődésregény is a *Szindbád, a detektív*, hiszen a címszereplő egyre körültekintőbben és nagyobb eredményességgel nyomoz az idő előrehaladtával.

tektív beilleszthető lenne a posztmodern detektívregények sorába. Ahogy azt Antal Balázs már kifejtette: „Csabai László detektív-történeteikhez az olvasót nyomozónak szegődötti társul főhőse mellé. Ugyanis ezekben az írásokban kevés dolgot kapunk kétszen. Az olvasónak minden mozzanatra figyelnie kell, a bűnöst, a büntetést, a befejezést, de olykor még magát az alap bűnesetet is gyakran neki magának kell összeraknia.”⁷ Különösen így van ez az olyan, különösképp mozaikos, elhallgatásokra építő szövegekben, mint amilyen *(a Honvéd utcai eset)* vagy *a (téboly)*.

Ez a kihagyásos technika – ha úgy tetszik: az egyértelműség, a szájbarágás elkerülése – nagy erénye a könyvnek. Az asszociációs ugrások és az ezekkel járó idősíkváltások lüktetővé teszik a művet. Csabai regénye telis-tele van izgalmas történelmi, életmód-, társadalom- és helytörténeti adalékokkal – legutóbbiból talán néha túl sok is van (bár ezt a „nyárligeti”⁸ olvasók bizonyára nem gondolják így). Ha nagyon kötözködni akarnék, és további hibákat keresnék, még annyit tudnék megemlíteni, hogy nem tetszettek azok a dölt betűs, zárójeles betoldások, melyek egy-egy kézmozdulatot, hangerő- avagy hangulatváltást hivatottak leírni. Ezek valahogy nagyon hasonlítanak a drámák instrukcióihoz, számomra idegennek, zavarónak tűnnek prózában. De ez már tényleg csak kukacoskodás, hiszen mi ez a kötet pozitívumaihoz képest. Az említettek túl még kiválóak az épületbelső-megjelenítések, és a külső terek leírásai (ezeknek egyébként is hagyományosan nagy szerep szokott jutni a krimikben), valósággal tobzódik az ilyenekben a szöveg, Csabai érezhetően elemében van ezeknél a részeknél, igazán érzékletesen, plasztikusan képes megjeleníteni például egy-egy lakást, lépcsőházat, utcát. Az étkezések és italozások leírása is emlékezetes – lám-lám, azért csak előbukkan valahonnan a háttérből Krúdynek és a hősnének a szelleme. Ráadásul a könyv eleve kétféleképp olvasható, Onder Csaba szerint „kevesebb mint regény, több mint novellafűzér.”⁹ Az utolsó, *(fényképek)* című fejezetben több korábbi történet is összeér, *(a Honvéd utcai eset)*, *(félreértés)*, *(a csontgyűjtő)*, *(a Lupanarium)* és *(a fehér város)* hősei is visszatérnek itt – mintha a végére regényszerűvé állna össze¹⁰ ez a csaknem négyszáz oldalnyi anyag.

A *Szindbád*, a detektívet olvasva nem kétséges számomra, hogy Csabai László személyében egy kiváló prózaíróval van dolgunk.

⁷ Antal Balázs: *A nyárligeti detektív kalandjai elé*, <http://avorospostakocsi.comlu.com/2010/06/11/a-nyarligeti-detektiv-kalandjai-ele/>

⁸ Van egy történet, amelyiknek nincs köze Nyárligethez. Egy alkalommal, *(a fehér város)* című fejezetben Szindbád Romániában nyomoz.

⁹ „Két éve folyamatosan csoda történik velem” [Onder Csaba beszélgetése Csabai Lászlóval], <http://avorospostakocsi.comlu.com/2010/06/14/%E2%80%9Eket-ve-folyamatosan-csoda-tortenik-velem%E2%80%9D/>

¹⁰ Ezt a regényszerűséget támasztja alá az is, hogy az egyes fejezeteknek zárójelbe van vetve és kisbetűvel szedett a címe – s ez a zárójeles, kisbetűs írásmód mintha éppen arra utalna, hogy nem önállóan fontosak ezek a szövegek, hanem a teljes szöveg szempontjából. Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy ne állna meg a saját lábán a 14 történet, csupán a címadásokkal kapcsolatos lehetséges írói szándékot igyekeztem felvázolni.

➤ Szőke Kornélia

Angyali álmom vagy ördögi jelenés – avagy néha üzen az élet

(Egressy Zoltán: *Most érsz mellé. Kalligram, 2009*)

E sorok írója egy kellemes tavaszi napon villamossal utazott Schwanheim felé a Majna menti Frankfurtban. Őlében pihent Egressy Zoltán első novelláskötete. Kedvelte már látványra is, végre igazi ékezetek, nemcsak umlaut mindenhol, és végre valami otthoni a nagy idegenben. A recenzens fáradt volt, ekkorra egy kényelmetlen napon volt túl, felváltva pillantott jegyzeteibe és kidekorált, széltében-hosszában összefirkált kötetébe.

Nincsen abban semmi bizarr, ha egy angyal álmodik. Ebben a kötetben rengeteg az álomlátás és nem is kell feltétlenül embernek lenni hozzá. Az is egészen hétköznapi, ha az ördög krónikus döntésképtelensége miatt pszichológushoz jár, kínosan ügyel egészséges életmódjára; tönkölybúzakenyeret eszik vajjal és a dohányzás ártalmairól elmélkedik. De figyelem, ne tévesszen meg bennünket mindez, igenis jöjjünk zavarba az olvasás során (akár a motoszkáló kérdés miatt, hogy miért is van itt ennyi angyal?); ugyanis a novellák nagy része egyáltalán nem vidám, sőt mi több, komor és fájdalmas, szívszorító és tragikus.

„Tudod, én minden percért harcolok. Nem bírom elviselni, ha valami nem igazi” – olvassuk egy képzeletbeli vallomásban a *Táncoltass* című novella virágáruháza. És ez igaz a kötet minden írására, nehéz viselni valamit, legtöbbször magát az életet úgy, ahogy éppen van, a szereplők mellkasán ott az ezer tonnás súly, van, aki összeroppan, van, aki cipeli tovább. Egyszerűen ledobni nem lehet, egerút nincs, néha meg kell halni. Ez a lány például nem tud elszakadni azoktól a képzetektől, amelyeket saját ideálisnak hitt világáról teremtett; folyton az *igazit* keresi, róla fantáziál, néhányszor tesz egy-egy próbát, férjhez is megy, csak sajnos időközben párja hibát vét (elegendő egy fenékre csapás egy nyilvános helyen, máris repedezik a ház a tökéletes porcelánvilágán), lépni kell. Egy rózsatüskével megöli a férfiakat álmukban, aztán a ledarált tetemeket beleássa a virágágyásba. „De hát nem tehetek róla, van ilyen, tudom, mit csinálnak mások ilyenkor, el kell szépen engedni az ilyeneket, ennyit kell csinálni ennyi az egész.” Magunk is hibázunk tehát, ha nem cselekszünk, „nemcsak magamra haragszom, hanem arra is, akiről kiderül, hogy nem miattam van a világon. Azt gondolom, becsap, meg akar tévesztetni.”

Egészen világos, hogy a novellák szereplői boldogtalan emberek, mindig van valami mélyen ülő bánat, ami áthatja létezésüket. De ezen túl azt is tapasztaljuk a novellák olvasása során, hogy a valóságból való nyughatatlan menekülés, a lüktető kérdésekre adható válaszok mániás keresése kiszakítja a szereplőket a realitásból, bizonytalanná, *talajtalanná* teszi őket, a valóság elégtelennek bizonyul számukra, teremteni kell egy másik, kiegészítő világot. Ebben a kis fészekben, mentsvárban húzzák meg magukat, amely világ viszont az örület és tudattalan világa, az irreális képzetek helye.

Metaforák szintjén nagyon szépen kirajzolódik ez a tér. Olyan hely ez, ahonnan gyakran hiányzik a szilárdság, a stabilitás, ahol a föld helyett a víz uralkodik, a nappal helyett az éjszaka, a valóság helyett az álmom. Ebből kifolyólag az egész kötetet erőteljesen behálózó szimbólum a víz, amely nem csak esőként szerepel, hanem a novellák elemi alkotórészeként is, nem egyszerűen lelombozó hatásra vadászó hangulatkeltő szerepe van. A víz elsősorban a talaj, a szilárdság ellentéte, olyan, amin nem lehet megállni, nem lehet megmarkolni, de amiben el lehet veszni, bele lehet süllyedni, ami körül tud venni. Ahogyan egy rossz érzés. „Gyere velem, megmutatom az én világomat” mondja az *emberálmot* látó angyalnak képzeletbeli apukája (*Jössz, mint az élet*), és kilépve egy csónakból elmerül a mély mocsártengerben. Az *Összesítés* című novella hősnőjének álomvilágában egész csoportok süllyednek el emberestül, buszostul a mélybe: „nagyon nagy autók süllyednek el, emberekkel együtt, senki nem kiabál, békésen tűnnek el a vízben.”

A halál gyakran kapcsolódik a vízhez, tengerbe esve hal meg parasailing közben a *Simona hazavisz bármikor* című novella hősnője, és a nedves út miatt csúszik meg egy autó az *Apa* című novellában is, ezzel halált okozva a vezetőnek. Ezeket túl is mindenhol találunk a vízre vonatkozó utalásokat; Sicike Vízüntő jegyben született Halak aszcendenssel (*Csak amíg olvasom*), a *Csóksemmi* novella nagyjából egy kórházban játszódik, de főszereplője egy tengerész, a vizek szerelmese. A *Mi lesz a betegségem?* című novella ördöge álmában egy kosár hallal, egészen pontosan angolnával érkezik egy partira. És tovább folytatva a vizeskedést: az sem mindegy, milyen állagú víz van az írásokban. Ahol gyilkosság és teljes kiüresedés van, leginkább hóval és jéggel találkozunk. A *Záróvonal* Vertesz Abája még ha a nagy hidegben elégtelen határfokú is a télkabátja, leginkább a jeges januárt szereti, egy ilyen havas éjszakán éri szívinfarktus szokásos éjszakai zárandoklata során. A *Táncoltass* című novella hősnője jégben tartott virágokat árul, nem utolsó sorban ott tartja szétdarabolt férjeit is, a totális részegségbe menekülő szalvéta-kereskedő üzletember pedig képtelen jeges italokat inni, mert a jégben folyton kísért halott – általa meggyilkolt – kedvesének arca. A kevésbé drámai novellákban ezért kevéske az esővíz is; az interneten leszerelt randevúra induló Vas Mihályt éppen csak csapkodja a szitáló eső (*Ez a ruha nem tetszik*), a *Krokodilkönnny klub* beszélője pedig egyenesen hősnék érzi magát a budapesti záporban. Azon túl, hogy sokszor esik, a novellák nagy része rá-

adásul éjjel játszódik, legtöbbször holdfényben. Előfordul, hogy a hold beszél hozzánk (*Apa*), de találkozunk vele egy képeslapon (*Táncoltass*) is.

A novellák hősei is kötődnek az éjszakai világhoz, már csak azért is, mert gyakran mesélik el az álmaikat, fejtegetik, mit jelenthet a sok értelmetlen mondat és kép. Mintha egy kódolt üzenet lenne, amit nem tudnak azonnal megérteni, gyakran várnak jelre, valamiféle világos útmutatásra. Sokszor átkokban hisznek, vagy babonás következtetésekre bocsátkoznak: „torkom fáj megint, biztos nem mondtam ki valami fontosat” (*Összesítés*).

De továbbra is áll a kérdés, miért vannak itt az angyalok...? Olykor jön valaki, akiben megtalálják a (halálba) segítő társat, akivel például lehet repülni egy ejtőernyővel, és aki mellől egy megfelelő pillanatban le is lehet zuhanni a mélybe. „Az ember csak úgy van, és közben jön egy-egy te, segíteni, köszönöm.” (*Simona hazavisz bármikor*). Az, hogy mi ez a jel, és hogyan találnak neki értelmet, jól látható a *Csak amíg olvasom* című novellában. A trágár, kifinomultnak éppen nem nevezhető hősnő, a szokásos rozés szerelmeskedés előtt egy novellát olvas, amely történetesen a kötet előző novellája (*Apa*). Csak amíg olvassa, valóban átalakul, megszelídül vadócsága, és mi szövegszerűen is végigkövethetjük ezt a metamorfózist. Eltűnnek beszédéből a *bazdmegek*, a *csávók* és a „ne vetköztessé, maradj a picsába” típusú mondatok, majd az addig tömönatokban kommunikáló, végtelenül közönséges elbeszélő egyetlen hömpölygő, végeérhetetlen mondatban meséli el azt a létállapotot, amelybe ő maga *lassan, türelmesen, bársonyossággal ringatódik* bele, ahol a történetek *biborszínűek*, és *egy mélyzöld, smaragdos, örült árnyalatba* futnak. A novella elbeszélője másként beszél, másként érez, egy nem evilági állapotba jut. Nemcsak át-lényegülés ez, hanem feleszmélve azt is tudja már, mit kell tennie azért, hogy boldog legyen. A novellát „nem ő [a szerelme] írta, mégis róla üzent”, mondja, és tudja már, fel kell hívnia majd, amint végre letudta türelmetlen szeretőjét. „Elég az is, hogy én ezt értem, hogy megtudom, tényleg van ilyen, csak nem jár semmi ingyen, táncolhatnak az angyalok az ember körül, ha nem látja meg őket, hiába sűrögnek-forognak, próbálkoznak, aztán legyintenek, nekik mindegy egy idő után, megpróbálták.” Előfordul, hogy minden üzenet hiábavaló már, későn jön, mert az elszalasztott lehetőségekből származó büntudat, az önvád, hogy rosszul vagy egyáltalán nem döntöttünk, jövathetetlen teherként nehe-

